

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 34

DOI <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2025-2-1>

Луценко І. М.,

*кандидат наук з фізичного виховання та спорту,
завідувачка кафедри фізичного виховання та спеціальної підготовки
Університету митної справи та фінансів*

Кондратенко В. В.,

*кандидат наук з фізичного виховання та спорту,
доцент кафедри фізичного виховання та спеціальної підготовки
Університету митної справи та фінансів*

Нестеренко О. М.,

*старший викладач кафедри фізичного виховання та спеціальної підготовки
Університету митної справи та фінансів*

РОЛЬ БОЙОВОЇ СТРІЛЬБИ У ФОРМУВАННІ ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК ПІД ЧАС ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ: ПІДХОДИ ДО МОДЕЛЮВАННЯ БОЙОВИХ СИТУАЦІЙ

THE ROLE OF COMBAT SHOOTING IN THE FORMATION OF PRACTICAL SKILLS DURING TACTICAL AND SPECIAL TRAINING: APPROACHES TO MODELING COMBAT SITUATIONS

У статті розглядається місце та значення бойової стрільби у системі тактико-спеціальної підготовки працівників правоохоронних органів та військовослужбовців у контексті сучасних безпекових викликів. Автором проаналізовано основні функції бойової стрільби, серед яких: формування стійких технічних навичок володіння зброєю, розвиток ситуаційної обізнаності, психологічної витривалості, тактичної гнучкості та здатності до оперативного прийняття рішень в умовах невизначеності. Особливу увагу приділено необхідності моделювання бойових ситуацій під час стрілецьких занять, що дозволяє створювати навчальне середовище, максимально наближене до реальних умов бойового зіткнення. У статті обґрунтовано принципи, які мають лежати в основі такого моделювання: комплексність, адекватність, поступове ускладнення та інтерактивність. Висвітлено можливості використання сучасних віртуальних полігонів, тренажерів та симуляційних систем, а також наголошено на важливості поєднання тренажерного моделювання із практичною стрільбою за змінними сценаріями. У контексті аналізу наукових праць зазначено роль багаторазового відпрацювання дій як засобу подолання психологічного бар'єру щодо застосування зброї. Окремо акцентовано на необхідності розробки національних методичних рекомендацій щодо впровадження моделювання бойових ситуацій у підготовку особового складу сектору безпеки та оборони. У висновках підкреслено, що ефективна інтеграція бойової стрільби у тактико-спеціальні заняття не лише покращує технічну підготовленість, а й сприяє розвитку готовності до дій в умовах стресу, що є ключовим чинником професійної спроможності правоохоронця або військовослужбовця.

Ключові слова: *стрілецька підготовка, тактична гнучкість, моделювання бойових ситуацій, психологічна витривалість, навчальні тренажери, ситуаційна обізнаність, оперативне реагування, вогневий контакт, професійна стійкість.*

The article examines the role and significance of live-fire training within the system of tactical-special preparation of law enforcement officers and military personnel in the context of contemporary security challenges. The author analyzes the key functions of combat shooting, such as the development of sustainable technical firearm skills, situational awareness, psychological resilience, tactical flexibility, and the ability to make rapid decisions under uncertainty. Special attention is given to the necessity of modeling combat scenarios during shooting exercises, which enables the creation of a training environment that closely reflects real-life armed confrontations. The article substantiates the core principles that should underpin such modeling: complexity, realism, gradual escalation, and interactivity. The potential for

integrating modern virtual shooting ranges, simulators, and immersive systems is examined, with an emphasis on the importance of combining simulator-based modeling with practical shooting under varied conditions. In analyzing relevant scholarly works, the author emphasizes the value of repeated task execution in overcoming psychological barriers to firearm use. The study also highlights the need to develop national methodological guidelines for the implementation of combat scenario modeling in the training of personnel across the security and defense sector. In conclusion, it is argued that the effective integration of live-fire exercises into tactical-special training not only enhances technical proficiency, but also contributes to the development of combat readiness under stress – a critical component of professional competence for both law enforcement officers and military personnel.

Key words: *firearms training, tactical adaptability, combat scenario modeling, psychological resilience, virtual simulators, decision-making under stress, situational awareness, operational readiness, critical performance skills.*

Актуальність теми дослідження. Сучасна безпекова ситуація, зумовлена повномасштабною агресією проти України, вимагає кардинального переосмислення підходів до підготовки особового складу правоохоронних органів та військових формувань. В умовах ведення бойових дій особливої ваги набуває питання формування не лише теоретичних знань, а й стійких практичних навичок, які можуть бути ефективно застосовані в реальних умовах загрози життю. У цьому контексті бойова стрільба розглядається не просто як елемент вогневої підготовки, а як ключовий компонент системи тактико-спеціального навчання, що дозволяє моделювати реальні бойові ситуації, формувати психологічну готовність до вогневого контакту та забезпечувати злагодженість дій у складі підрозділу.

З огляду на це, актуальність дослідження полягає у необхідності комплексного обґрунтування ролі бойової стрільби в системі тактико-спеціальної підготовки та розробки методичних підходів до моделювання бойових ситуацій. Такий підхід дозволить не лише підвищити якість підготовки особового складу, а й забезпечити адаптивність до змінних умов бойового середовища, зменшити ризики втрат у реальних умовах протистояння, підвищити ефективність оперативного реагування та зміцнити загальну обороноздатність держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різним аспектам вогневої та тактико-спеціальної підготовки, а також формуванню практичних навичок правоохоронців у реаліях бойових дій присвячено низку наукових розвідок, статей та окремих дисертаційних досліджень. Одними з перших, хто порушив проблематику психологічної готовності поліцейських до застосування зброї в екстремальних умовах, були Ю. Волков [3, с. 143–146] та Е. Чебота-

рьов [4, с. 626–634], які у своїх працях окреслили психологічні бар'єри, що виникають під час вогневого контакту, та вказали на необхідність впровадження нових методик тренувань. Проте ці дослідження мали переважно теоретичний характер і лише частково зачіпали питання практичної реалізації стрілецької підготовки.

Вагомий внесок у розвиток тематики зробили Віталій Федоров [1, с. 67–71] і Ольга Піскунова, які у своїй статті «Роль практичної стрільби в системі вогневої підготовки поліцейських: психологічна складова» обґрунтували важливість впровадження методик практичної стрільби до системи навчання правоохоронців. Автори переконливо довели, що ефективність вогневого контакту значною мірою залежить від рівня психологічної підготовленості поліцейського, що, у свою чергу, формується через системне відпрацювання дій у змодельованих, наближених до реальності умовах. Зокрема, акцент зроблено на необхідності розвитку тактичного мислення, автоматизації основних дій зі зброєю та подолання страху перед її застосуванням. Водночас дослідники підкреслили, що навіть висока результативність у стрільбі по мішенях не гарантує готовності до реального вогневого контакту, що підтверджує потребу у створенні адаптивних тренувальних програм.

Окремої уваги заслуговує праця колективу авторів під керівництвом В. Рудковського [2, с. 214–223], присвячена впровадженню сучасних тренажерних і віртуальних комплексів у систему тактико-спеціальної підготовки Збройних Сил України. Дослідники обґрунтували ефективність застосування інтерактивних симуляцій, які дають змогу відтворювати бойові ситуації у віртуальному середовищі з високим ступенем деталізації. Такі платформи дозволяють моделювати складні сценарії

дій підрозділів, включаючи елементи бойової стрільби, взаємодії екіпажів, комунікації, маневрування та бойового управління, що загалом підвищує рівень професійної готовності військовослужбовців та правоохоронців до бойового застосування в умовах непередбачуваної динаміки загроз.

Таким чином, сучасна наукова думка визнала необхідність трансформації підходів до вогневої підготовки: від нормативно заданих вправ до гнучкого моделювання бойових ситуацій з урахуванням психологічного стану, тактичної обстановки та індивідуальних особливостей стрільця. Проте остаточно не вирішеними залишаються питання уніфікації методик моделювання бойових ситуацій, стандартизації тренажерних сценаріїв та оцінювання впливу практичної стрільби на стійкість до бойового стресу, що визначає наукову новизну та практичну значущість дослідження, представлено у цій статті.

Метою даної статті є стислий аналіз сучасного наукового доробку фахівців у сфері вогневої та тактико-спеціальної підготовки, в якому розглядаються психологічні, тактичні та методичні аспекти застосування бойової стрільби під час навчання правоохоронців і військовослужбовців, а також виокремлення тих напрямів проблематики, які й досі залишаються недостатньо дослідженими, зокрема щодо моделювання реалістичних бойових ситуацій, формування автоматизованих алгоритмів дій та адаптації навчального процесу до умов гібридної війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Бойова стрільба у системі тактико-спеціальної підготовки виконує низку критично важливих, взаємопов'язаних функцій, що формують цілісну модель практичної підготовки правоохоронця або військовослужбовця до дій в екстремальних умовах. Йдеться не лише про відпрацювання технічних дій зі стрілецькою зброєю – правильного утримання, прицілювання, ведення вогню з різних положень, переміщення з бойовою зброєю тощо, – а й про формування м'язової пам'яті, що забезпечує автоматизм дій у стресових ситуаціях, розвиток ситуаційної обізнаності, здатності оперативно оцінювати тактичну обстановку, приймати рішення та взаємодіяти з іншими членами

підрозділу. Не менш важливою є підготовка психологічна: стрілець має навчитися долати внутрішні бар'єри, пов'язані з потенційним ризиком для життя, застосуванням зброї проти людини, роботою в умовах невизначеності, збудження чи страху. Формується також тактична гнучкість – уміння адаптуватися до швидкоплинної обстановки, змінювати позицію, використовувати рельєф або укриття, діяти у складі бойової групи тощо.

У цьому контексті ключовим елементом ефективної підготовки стає варіативність навчальних сценаріїв. Вона передбачає не механічне повторення стандартних вправ, а постійне змінювання умов виконання завдань, що стимулює стрільця до адаптивного мислення, аналізу обстановки та прийняття тактичних рішень у реальному часі. Такий підхід спрямований на моделювання максимально широкого спектру можливих бойових ситуацій, що формують здатність діяти в умовах невизначеності, тиску часу та стресу.

До прикладів варіативних елементів бойових сценаріїв, які активно використовуються під час тактико-спеціальних занять, можна віднести стрільбу по нерухомих мішенях з різної дистанції, зокрема в умовах обмеженого часу на прицілювання; стрільбу по рухомих мішенях, що імітують переміщення супротивника; ураження цілей під час власного пересування стрільця, включаючи стрільбу у русі або стрільбу з раптовою зупинкою. Особливу увагу слід приділяти стрільбі з незручних позицій – лежачи на боці, у положенні на колінах, із застосуванням нестандартних укриттів (наприклад, автомобіль, зруйнована стіна, вузький коридор), а також стрільбі з-за барикад або через отвори в конструкціях, що імітують міське середовище.

Окрему складність становлять вправи з ведення вогню у складних умовах освітлення – в темний або сутінковий час доби, зі зміною напрямків освітлення, у приміщеннях з різким контрастом світла і тіні. Такі умови сприяють розвитку зорової адаптації та зниженню вразливості стрільця до оптичного стресу.

Додатковим ускладнюючим чинником виступає використання димових, шумових або фізичних перешкод. Наприклад, імітація вибуху димової гранати у зоні ведення стрільби не

лише обмежує видимість, а й створює ситуацію сенсорної дезорієнтації, у якій стрілець має діяти на основі пам'яті маршруту, тактильного та слухового аналізу. Шумові подразники – різкі звукові сигнали, сирени, звуки пострілів – дозволяють моделювати ситуації бойового стресу та навчити стрільця зберігати зосередженість під час вогневого контакту.

Іншими варіативними елементами є імітація втрати зв'язку зі штабом або групою, що вимагає автономного прийняття рішень; імітація поранення – наприклад, накладання пов'язки на руку до виконання вправи, що знижує рухову спроможність; обмеження зору за допомогою темних окулярів або балістичних масок, які знижують периферичний огляд. Усі ці фактори впливають на реакції стрільця, змушуючи його шукати нестандартні рішення.

Особливим аспектом моделювання є впровадження елементів так званої «тактичної невизначеності» – це сценарії, в яких немає чітко передбаченого порядку цілей або дій. Наприклад, інструктор може раптово змінити місце розташування мішені або оголосити додаткову загрозу (виникнення заручників, появу цивільних осіб у секторі вогню, порушення правил стрільби супротивником). Це вимагає від учасника тренування миттєвої реакції, переоцінки обстановки та зміни тактики. Такі вправи спрямовані на розвиток критичного мислення, вміння діяти в умовах інформаційного дефіциту.

Моделювання бойових ситуацій, яке використовується у системі тактико-спеціальної підготовки, повинно ґрунтуватися на ряді методичних принципів, що забезпечують наближення навчального процесу до реальних умов оперативно-службової діяльності. Таке моделювання дозволяє не лише відпрацювати технічні прийоми стрільби, а й сформувати комплексну професійну готовність до дій в екстремальних умовах, включно з психологічною, тактичною та командною складовими.

Комплексність передбачає інтеграцію всіх основних елементів бойової підготовки у єдиний тренувальний модуль. Це означає, що під час моделювання ситуації стрілець повинен не просто уражати мішень, а діяти у контексті умовної обстановки: виконувати команди, аналізувати ситуацію, ухвалювати рішення щодо вибору позиції, прикриття, сектора ведення

вогню. Наприклад, курсант може отримати завдання зупинити збройного правопорушника у приміщенні з кількома входами, де необхідно взаємодіяти з іншим стрільцем, забезпечити прикриття, прийняти рішення щодо застосування зброї у присутності умовних цивільних осіб. Такий підхід сприяє формуванню інтегрованої бойової компетентності та наближенню навчання до реальної службової ситуації.

Адекватність тренувального середовища означає створення таких умов, які максимально імітують бойову або оперативну обстановку. З цією метою використовуються реалістичні макети місцевості, тактичні кімнати, умовні вулиці, транспортні засоби, перешкоди (двері, барикади, вузькі проходи), обмежене або мерехтливе освітлення, шумові та димові ефекти. Наприклад, стрілець має діяти у вузькому коридорі з порушеним світлом, де противник може з'явитися раптово з будь-якого напрямку, а цивільні – перекривати сектор стрільби. Таке середовище вимагає високої зосередженості, вміння швидко оцінити обстановку та діяти з урахуванням усіх ризиків.

Поступове ускладнення передбачає нарощування складності та інтенсивності навчальних сценаріїв залежно від рівня підготовленості стрільця. На початкових етапах тренування зосереджені на формуванні базових навичок – правильної стійки, прицілювання, спуску гачка, дотримання техніки безпеки. Далі вводяться завдання зі змінною позицією, стрільбою з укриттів, у русі, під навантаженням. Згодом додаються елементи «тактичної невизначеності»: поява декількох цілей, динамічна зміна обстановки, імітація поранення, втрата зв'язку, введення «несподіваного наказу» від інструктора. Така ескалація складності дозволяє підготувати стрільця до роботи у непередбачуваних умовах, вимагає концентрації, витривалості, гнучкості мислення.

Інтерактивність тренувального процесу досягається завдяки використанню сучасних симуляційних систем і тренажерів, здатних реагувати на дії стрільця в режимі реального часу. Наприклад, системи з інтерактивною зворотною реакцією можуть змінювати розташування мішеней, запускати аудіовізуальні сигнали, реагувати на затримку у прийнятті рішення. Це дозволяє відтворювати поведінку умовного

супротивника, симулювати ситуації із заручниками, контратакою, неочікуваним нападом з тилу тощо. Як справедливо зазначено у дослідженні В. Рудковського [2, с. 214–223] та співавторів, віртуальні полігони із змінними сценаріями дозволяють багаторазово моделювати різні тактичні завдання, не витрачаючи при цьому великої кількості боєприпасів і технічних ресурсів, що надзвичайно актуально в умовах тривалих бойових дій.

Практична стрільба, як наголошують В. Федоров [1, с. 67–71] та О. Піскунова, виступає не лише засобом відпрацювання технічної вправності, а й інструментом зниження психологічного бар'єру перед застосуванням зброї. Системне багаторазове виконання навіть простих стрілецьких елементів – витягання зброї з кобури, перехід у бойове положення, спуск гачка – призводить до автоматизації дій, що в екстремальній ситуації дозволяє стрільцю діяти без внутрішнього конфлікту або паралізуючого страху. Це має критичне значення для виживання та ефективності вогневого контакту.

Узагальнюючи викладене, доцільно говорити про потребу інтеграції двох взаємодоповнюючих методичних підходів:

1. Тренажерне моделювання – як основа багаторазового відтворення змінних бойових сценаріїв з урахуванням психоемоційного впливу, що дозволяє формувати ситуаційне мислення, адаптивність та швидкість ухвалення рішень без загрози життю учасників.

2. Практична стрільба за змінними сценаріями – як засіб набуття та закріплення моторних, тактичних і комунікативних навичок у реальному просторі, де важливою є не лише точність, а й уміння орієнтуватися, взаємодіяти з підрозділом, діяти під тиском часу та обставин.

Поєднання цих двох підходів створює цілісну і ефективну модель підготовки, яка дозволяє правоохоронцям та військовослужбовцям бути максимально готовими до реальних викликів сучасного бойового простору – від вогневого контакту в урбанізованому середовищі до реагування на терористичні загрози у присутності цивільного населення.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Проведене дослідження дозволяє зробити низку узагальнюючих висновків, які мають

як теоретичне, так і прикладне значення для вдосконалення сучасної системи тактико-спеціальної та вогневої підготовки. Бойова стрільба, інтегрована у навчальні заняття з моделюванням тактичних ситуацій, постає не лише як форма відпрацювання базових навичок володіння зброєю, але й як надзвичайно важливий педагогічний, психологічний та аналітичний інструмент формування професійної стійкості, готовності до дій в умовах невизначеності, збереження самоконтролю та прийняття оперативних рішень у критичних ситуаціях.

Результати аналізу сучасного наукового доробку, практики підготовки у вітчизняних закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, а також дані передового міжнародного досвіду дозволяють стверджувати, що ефективність бойової стрільби суттєво зростає за умови її синергійного поєднання з іншими елементами тактико-спеціальної підготовки, зокрема з моделюванням реалістичних бойових сценаріїв, тренуванням в умовах сенсорного переважання, роботи в групі, із застосуванням сучасних віртуальних тренажерів, імітаторів та симуляційних платформ. Ідеться не лише про перенесення акценту з «механічного влучання» у мішень на розвиток тактичного мислення, а й про необхідність усвідомлення стрільцем причинності своїх дій, розуміння змін обстановки, здатності діяти швидко й автономно, зберігаючи контроль над ситуацією навіть у разі поранення, втрати зв'язку або раптового зіткнення з агресором.

Значущим є і висновок щодо необхідності уніфікації підходів до моделювання бойових ситуацій у системі вогневої підготовки. На сучасному етапі існує відчутна методична фрагментарність, відсутність чітких критеріїв оцінювання результативності дій особового складу у стресових ситуаціях, а також не завжди ефективна інтеграція психологічної складової у процес стрільби. Відтак доцільно порушити питання про розробку національного стандарту моделювання бойових ситуацій для закладів вищої освіти сектору безпеки та оборони, який би передбачав алгоритмізацію вправ залежно від рівня складності, наявних ресурсів, професійного профілю та особливостей бази практичного навчання.

Окремо варто наголосити на перспективності розробки та впровадження інноваційних тренувальних платформ із використанням технологій доповненої та віртуальної реальності, які б дозволяли моделювати багатовекторні бойові сценарії без ризику для життя здобувачів. Такі цифрові рішення сприятимуть значному зниженню витрат на боєприпаси, зменшенню логістичного навантаження на навчальні центри, підвищенню безпеки тренувального процесу, а також індивідуалізації підходів до кожного здобувача на основі аналізу його поведінки в змодельованих ситуаціях.

У перспективі подальші розвідки можуть бути зосереджені на таких напрямках: розробка та апробація індикаторів ефективності бойової стрільби в умовах наближених до бойо-

вих; емпіричне вивчення впливу моделювання бойових ситуацій на психологічну готовність до стрільби в умовах стресу; формування банку типових тактичних сценаріїв, які можуть бути використані як у практичній, так і в дистанційній формі підготовки; а також обґрунтування професійно-психологічного профілю інструктора тактико-спеціальної підготовки, здатного адекватно оцінювати поведінку здобувачів у ситуаціях невизначеності, ризику та високої відповідальності.

Таким чином, подальше удосконалення системи бойової стрільби у структурі тактико-спеціальних занять є не лише актуальним напрямом досліджень, але й практичним викликом, який безпосередньо впливає на якість підготовки фахівців у сфері безпеки та оборони держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Федоров В. В., Піскунова О. Б. Роль практичної стрільби в системі вогневої підготовки поліцейських: психологічна складова. *Право і безпека*. 2021. № 1 (80). С. 67–71. URL:
2. Рудковський В. П., Луцький І. О., Біляєв О. І. Технічні засоби моделювання бойових ситуацій у системі тактичної підготовки військовослужбовців. *Збірник наукових праць Національної академії Сухопутних військ*. 2021. № 2 (46). С. 214–223. URL: <https://chasopys.nasv.org.ua/index.php/journal/article/view/389>
3. Волков Ю. М. Психологічні аспекти застосування вогнепальної зброї поліцейськими на ураження. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 4. С. 143–146.
4. Чеботарьов Е. В. Психологічні аспекти підготовки працівників правоохоронних органів для застосування вогнепальної зброї в екстремальних умовах. *Проблеми сучасної психології*. 2011. Вип. 13. С. 626–634.
5. Логачов М. Г. Правові та психологічні аспекти застосування вогнепальної зброї персоналом поліції. *Право і безпека*. 2017. № 4 (67). С. 199–204.
6. Малічевський В. І. Психологічні методи вогневої підготовки в підрозділах органів внутрішніх справ МВС України : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.06. Київ, 2003. 263 с.
7. Сорокін Є. Ізраїльський стиль бойової стрільби з пістолета: психологічні аспекти підготовки. *Солдат удачі*. 1998. № 11. С. 44–46.
8. Мельник А. І., Халін С. О. Тактична підготовка як основа формування професійної компетентності працівників правоохоронних органів. *Вісник Львівського університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2020. Вип. 1. С. 180–188.